

Marina Štambuk-Škalić

Hrvatski sabor
Trg Svetog Marka 6
Zagreb

PRIOLOG POZNAVANJU INSTITUCIJA: SABOR NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE SAZIV 1953-1963.

UDK 328(497.5)"1953/1963"
324(497.5)"1953/1958"

Stručni članak

Ustroj i rad Sabora Narodne Republike Hrvatske tijekom dva saborska saziva u razdoblju 1953-1963 temeljen je na odredbama Ustavnog zakona Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti iz 1953. godine kojim je pojačana predstavnička uloga Sabora.

Od 1953. Sabor po prvi put u svojoj povijesti ima dva doma, jer se uz općepolitičko Republičko vijeće bira i Vijeće proizvođača kao isključivo predstavništvo radnih ljudi (radničke klase). Opisuje se nov ustroj, organizacija i funkcioniranje oba vijeća, te radnih tijela Sabora i oba vijeća.

Ključne riječi: Sabor Narodne Republike Hrvatske, predstavnički sustav, 1953-1963.

Uvod

U periodizacijama razdoblja 1945-1990. u najvećem broju radova, kao glavne granične godine određene su one koje omeđuju ustavna razdoblja, dakle godine donošenja tri Ustava Jugoslavije i jednog Ustavnog zakona.¹ Prvo ustavno razdoblje

¹ Ustav je "u suvremenom i uobičajenom smislu najviši temeljni zakon; akt koji uspostavlja politički i pravni poredak i s kojim moraju biti usuglašeni svi akti i postupci javne vlasti i građana; izraz suverenosti naroda koji donošenjem ustava odlučuje o ustrojstvu političkog života i poretka zemlje." U: Leksikon temeljnih pojmova politike, Zagreb 1990, 171.

započinje od Ustava 1946. i traje do Ustavnog zakona iz 1953,² drugo do Ustava iz 1963. godine, treće do Ustava iz 1974. (s amandmanima 1967, 1968. i 1971), a četvrto od 1974. (s amandmanima 1981, 1986, 1989. i 1990) do Ustava Republike Hrvatske iz 1990. godine.

Svako određivanje periodizacije prema ustavnim promjenama odnosno prema trajanju određenog Ustava, slijedi preobrazbu političkog i parlamentarnog sustava koja je sadržana u novom ustavu ili ustavnom zakonu.³

U Jugoslaviji su prava federacije bila utvrđena saveznim, a prava narodnih republika republičkim ustavima, pa je Savezna narodna skupština donosila savezne zakone grupirane u tri područja: isključivo, osnovno i opće savezno zakonodavstvo, čije je primjenjivanje bilo obvezno u svim republikama.

Isključivo zakonodavstvo reguliralo je: osobne slobode i druga osnovna prava čovjeka i građanina; savezno državljanstvo; socijalno osiguranje; imovinski zakonik; autorska prava, patente, žigove, mjere i standarde, poreze; carine; novčarstvo, kreditni sustav, bankarstvo i financijsko, devizno i mjenično poslovanje; ček i druge načine plaćanja; pomorski zakonik; krivični zakonik; sudski i opći upravni postupak; upravne sporove; izvršenje kazni i mjere sigurnosti; uređenje sudova i arbitraže; javno tužilaštvo; advokaturu; ratne vojne invalide; pitanja narodne obrane, vanjskih poslova i druga pitanja iz isključive nadležnosti federacije; te izbor narodnih zastupnika za Saveznu narodnu skupštinu i njihov opoziv.

Osnovno zakonodavstvo reguliralo je: plansko upravljanje privredom; privredne organizacije; saobraćaj, veze i dobra u općoj upotrebi; budžet, društvene doprinose, poreze i druga davanja; iskorištavanje prirodnih bogatstava i snage; rad; udruženja, zbor i dogovor; porodicu, brak i starateljstvo; mjere za suzbijanje zaraznih bolesti i za zaštitu zdravlja i života građana koje su od općeg interesa za cijelu zemlju; službenike državne administracije; javno pravobranilaštvo.

² O tome zašto nije donesen potpuno novi Ustav, nego su promjene izvršene Ustavnim zakonom, obrazložio je Edvard Kardelj prilikom donošenja Ustavnog zakona Jugoslavije: "Potreba za izmjenom ustava pokazala se konačno neodložnom. Pri tome se postavilo pitanje: da li nov ustav ili samo izmjena i dopuna ustava.... U svakom slučaju, uslovi za izradu novog ustava, kao jedinstvenog dokumenta danas nisu sazreli. Naprotiv, ako bismo išli tim putem, mi bismo se vjerojatno vrlo brzo našli u novim teškoćama i pred novim konfliktom između društvene stvarnosti i političkih i pravnih normi.... Savezna vlada je došla do uvjerenja da je najbolje rješenje u sadašnjim uslovima – samostalni ustavni zakon koji bitno mijenja, dopunjuje i ukida niz odredaba i čitavih glava sadašnjeg Ustava, ali ga cijelog ipak ne ukida, a ujedno dopušta postepeno daljnja usklađivanja cijelog ustavnog poretka na principima koji se sada postavljaju." *Ustavni zakoni*, Izdanje Narodnih novina, Zagreb 1953, 7-8.

³ O drugim relevantnim periodizacijama više u: Biljana KAŠIĆ, Problemi istraživanja skupštinskog sistema u SFRJ, *Časopis za suvremenu povijest* (dalje *ČSP*), 3/1978, 64-65.

Opće zakonodavstvo obuhvaćalo je zakone na području organizacije vlasti, prosvjete i kulture, narodnog zdravlja i socijalne politike, kao i u drugim oblastima kad je to od općeg interesa za sve narodne republike.⁴

U Hrvatskoj je republičko zakonodavstvo bilo u nadležnosti Sabora.⁵ U područjima u kojima su bili donijeti savezni opći zakoni Sabor je donosio zakone u skladu s načelima utvrđenim saveznim zakonom. U područjima u kojima su donijeti savezni osnovni zakoni Sabor je donosio dopunske zakone. U područjima isključivo saveznog zakonodavstva Sabor je donosio zakone samo ukoliko je za to bio ovlašten saveznim zakonom.⁶

Prema tome Sabor je zakonom uređivao:

- organizaciju vlasti i javnih službi od općeg značaja
- republičko državljanstvo
- podjelu teritorija republike na općine, gradove i kotare
- izbor i opoziv narodnih predstavnika
- udruženja, zbor i dogovor
- amnestiju i pomilovanja
- plansko upravljanje privredom
- privredne organizacije
- saobraćaj, veze i putove od općeg značaja
- dobra u općoj upotrebi od općeg značaja
- budžet, društveni doprinos, porez i druge dadžbine
- iskorištavanje prirodnih bogatstava i snaga
- sveučilišta i visoke škole, škole općeg obrazovanja, stručne i osnovne škole
- porodicu, brak i starateljstvo
- mjere za zaštiti zdravlja
- državnu administraciju

⁴ Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti, *Službeni list FNRJ*, 3/1953, čl. 15.

⁵ Glavni izvori za istraživanje rada Sabora ovog razdoblja je izdanje Stenografskih zapisnika koje je redovno izdavao sam Sabor: Treće zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske, Stenografski zapisnici Sabora NR Hrvatske, Serija V. 1953-1957, Knjige 1-18; Četvrto zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske, Stenografski zapisnici Sabora NR Hrvatske, Serija VI. 1958-1963, Knjige 1-28. Također je korišten arhivski fond Sabor NR Hrvatske 1953-1958 koji se nalazi u pismohrani Hrvatskog sabora.

⁶ Ustavni zakon Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti, *Narodne novine* 9/1953, dalje Ustavni zakon NRH, čl. 22.

- kao i druga pitanja iz isključive nadležnosti republičkih organa vlasti.⁷

Osim zakona, Sabor je donosio *republički društveni plan* i *republički proračun, deklaracije* i *rezolucije*, a mogao je i davati *preporuke*.⁸

Ustavni zakon i izborni sustav u razdoblju 1953-1958.

Ustavni zakon

Dolaskom na vlast Komunistička partija Jugoslavije uspostavila je centralistički način upravljanja po uzoru na društveni sustav SSSR-a i ostalih zemalja u kojima su na vlast došle komunističke partije, kroz jedinstvo vojne sile, državnih i političkih organa. Utvrđen je politički sustav tzv. narodne demokracije koji se sastojao u zajedničkom funkcioniranju institucija predstavničke demokracije i institucija rukovodeće partije, a u političkom smislu izražavao je ideje radničko-seljačkog saveza kao svoje osnove.⁹

Po uzoru na sovjetski model izrađen je *Prvi petogodišnji plan razvitka narodne privrede za razdoblje 1947-1951*. te je uz povećanje državnog aparata cjelokupan život u zemlji bio pokriven državnim upravljanjem i rukovođenjem.

U takvim su uvjetima izbori za predstavnička tijela imali obilježja plebiscitarnosti: davanja podrške usvojenom putu izgradnje društva. Posebice je to bilo vidljivo u pripremama za prve poslijeratne izbore za Ustavotvornu skupštinu DF Jugoslavije, za koje se komunistička partija ozbiljno organizirala uz pomoć adekvatnog izbornog zakonodavstva.¹⁰

U Hrvatskoj je na temelju Zakona o izboru narodnih zastupnika za Ustavotvorni sabor Narodne Republike Hrvatske,¹¹ na izborima održanima 10. studenoga 1946. izabrano 176 narodnih zastupnika. Prvi *Ustav Narodne Republike Hrvatske* stupio je na snagu proglašenjem na sjednici Ustavotvornog sabora NRH 18. siječnja 1947. godine.¹² Ustav Hrvatske uspostavlja Sabor kao vrhovni državni organ, a Prezidijum

⁷ Isti, čl. 23.

⁸ Isti, čl. 24, 25.

⁹ K. SPEHNJAK, Funkcioniranje "plebiscitarne demokracije" u Hrvatskoj 1945-1952, *ČSP* 1-3/1991, 216.

¹⁰ Isto, 218.

¹¹ *Narodne novine*, 116/1946.

¹² "Politički sustav ustavnu potvrdu svoje pravne egzistencije dobiva prvim Ustavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije proglašenim na zajedničkoj sjednici oba doma Ustavotvorne skupštine FNRJ (Savezne skupštine i Skupštine naroda) 31. siječnja 1946. godine. Zadaća prvog ustava bila je da na bazi tekovina NOR-a formulira novi politički sistem koji im daje ustavni sadržaj tako što a) narodni odbori i njihovi organi organizirani na principu jedinstva vlasti postaju osnovica sistema narodne vlasti i b) federativno uređenje Jugoslavije utvrđeno odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a postaje osnovni princip organizacije vlasti višenacionalne zajednice. Ustav FNRJ iz 1946. i ustavi republika odražavaju u svim svojim načelima revolucionarno etatičko razdoblje." B. KAŠIĆ, n. dj., 82.

i vladu kao najviši izvršni i upravni organ državne vlasti. Sabor je po svojoj nadležnosti, organizaciji rada i odnosima postavljen na iste temelje kao i Narodna skupština Jugoslavije.

Svu svoju političku, gospodarsku, vojnu i kulturnu suradnju Jugoslavija je usko vezala uz zemlje "narodne demokracije", osobito Sovjetski Savez, pa je prekid tih veza 1948. godine utjecao na cjelokupni razvitak državnog sustava. Posljedica sukoba s Informbiroom bila je izrazita ekonomska i politička blokada zemlje. U skladu s izvornim idejama marksizma, rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije odlučilo je o napuštanju državno-centralističkog sustava, pa je odgovor na Rezoluciju IB bilo stvaranje doktrine samoupravljanja.¹³

Na temelju ideja o nužnosti procesa odumiranja države, u prijelaznom razdoblju 1949-1950. pokrenute su praktične mjere na svim područjima društvenog života, što se tada označavalo kao "demokratizacija, decentralizacija i debirokratizacija."¹⁴

Najznačajniji akt u pripremi samoupravljanja bio je Osnovni zakon o upravljanju državnim privrednim poduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva¹⁵, poznatiji kao Zakon o predaji tvornica na upravljanje radnim kolektivima. Promjene društvenog, ekonomskog i političkog sustava potvrđene su 1953. ustavnim zakonom kojim su zacrtana načela vlasti radnog naroda i samostalnosti rada državnih i društvenih organa. Društveno samoupravljanje postaje osnovom društveno-političkog uređenja a radnička klasa dobiva svoj politički subjektivitet u novoj instituciji – vijeću proizvođača. Vijeće proizvođača uvodi se kao drugi dom u strukturu Savezne skupštine i u republičke skupštine.¹⁶

Nakon proglašenja *Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti*¹⁷ u kojem su izložena načela jugoslavenskog političkog sustava, Sabor Narodne Republike Hrvatske proglasio je 5. veljače 1953. godine *Ustavni zakon Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti*.¹⁸

Danom proglašenja ustavnog zakona prestale su važiti odredbe Ustava Narodne Republike Hrvatske iz 1946. sadržane u glavama VI., VII., VIII., IX. i XII., kojima je određen odnos Hrvatske i Jugoslavije, kao i najviši organi državne vlasti – Sabor i Prezidijum Sabora, organi državne uprave, organi administrativno-teritorijal-

¹³ K. SPEHNJAK, n. dj., 234.

¹⁴ D. Bilandžić, S. Tonković, Samoupravljanje 1950-1974, Biblioteka Samoupravljanje u praksi, Zagreb 1974, 28.

¹⁵ *Službeni list FNRJ*, 43/1950.

¹⁶ B. KAŠIĆ, n. dj., 83.

¹⁷ Odluka o proglašenju Narodne skupštine FNRJ 13. siječnja 1953. godine, *Službeni list FNRJ*, 3/1953.

¹⁸ Ustavni zakon kao i Zakon o provođenju Ustavnog zakona Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti objavljen je u *Narodnim novinama*, 9/1953.

nih jedinica, kao i odredbe Ustava, zakona i drugih propisa koje su u suprotnosti s odredbama ovog zakona.

Ustavni zakon iz 1953. je podijeljen na dva dijela i na završne odredbe. U prvom dijelu sadržana su načela društveno-ekonomskog i političkog sustava s posebnim osvrtom na odnos Narodne Republike Hrvatske kao federalne jedinice i Federativne Narodne Republike Jugoslavije kao savezne države. U drugom dijelu sadržane su odredbe o organizaciji republičkih organa vlasti i to prvenstveno odredbe o Saboru kao najvišem organu vlasti (čl. 19-30), odredbe o domovima Sabora (čl. 31-49), o pravima i dužnostima zastupnika (čl. 52-58) i načinu rada (čl. 59-71). Također se određuje mjesto i nadležnost Izvršnog vijeća kao Izvršnog organa Sabora u pogledu državne izvršne vlasti (čl. 72-84) i mjesto i uloga republičkih organa uprave (čl. 85-101).

Od 1953. godine Sabor čine dva doma: **Republičko vijeće** i **Vijeće proizvođača**. Nova struktura Sabora trebala je, uvođenjem Vijeća proizvođača, naglasiti Sabor kao predstavničko tijelo radnog naroda. Sabor kojeg čine dva doma, Republičko vijeće birano od svih građana, te Vijeće proizvođača birano od radništva, trebao je realnije odražavati političke i društvene snage i njihov suodnos u društvu.

Prema *Zakonu o provođenju Ustavnog zakona Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti*¹⁹ Sabor (izabran 5. studenoga 1950) produžio je s radom u dotadašnjem sastavu, a pored dotadašnjih odbora osnovane su i dvije nove komisije: *Komisija za tumačenje zakona* i *Komisija za narodne odbore* koje su nastavile s radom i nakon odluke o raspuštanju Sabora.²⁰ Također su nastavili s radom i Administrativni odbor i Mandatno-imunitetski odbor.

Na temelju člana 6 Zakona o provođenju Ustavnog zakona, Sabor je 6. veljače 1953. izabrao predsjednika i članove Izvršnog vijeća.²¹ Izborom Izvršnog vijeća prestali su s radom Prezidijum Sabora NR Hrvatske i Vlada NR Hrvatske.

Izborni sustav

Nakon usvajanja Ustavnog zakona započet je rad na novom izbornom zakonu koji je trebao odrediti novi položaj radničke klase u sustavu predstavničkih tijela. Istovremeno je provedena određena demokratizacija izbornog procesa uvođenjem

¹⁹ Zakon je proglašen na 7. sjednici Sabora NRH 6. veljače 1953, *NN* 9/1953.

²⁰ Odluku o raspuštanju Sabora NR Hrvatske izabranog 5. studenoga 1950. donio je Sabor 16. rujna 1953. godine, *NN* 44/1953.

²¹ Za predsjednika je izabran Vladimir Bakarić, a za članove Jakov Blažević, Anka Berus, Antun Biber, Zvonko Brkić, Marijan Cvetković, Dušan Diminić, Veljko Drakulić, Franjo Gaži, Ante Jurjević, Ivan Krajačić, Slavko Komar, Hinko Krizman, Vicko Krstulović, Božidar Maslarić, Kata Pejnović, Mile Počuča, Nikola Rački, Svetozar Ritig, Dragutin Sali, Nikola Sekulić, Marijan Stilinović, Mika Špiljak i Miloš Žanko. Odluka o poslovnom redu za izbor Izvršnog vijeća i Odluka o izboru predsjednika i ostalih članova Izvršnog vijeća, *NN* 9/1953.

promjena u postupku kandidiranja poslanika i zastupnika, tehnicu glasovanja i utvrđivanju rezultata glasovanja. Osnovna promjena bila je u mogućnosti kandidiranja putem zborova birača, ali i grupa građana. Zakonom je bila zajamčena tajnost glasovanja i uveden suvremeniji način samog postupka: glasačkim listićima, a ne kuglicama kao do tada. U utvrđivanju rezultata uvedena je kategorija nevažećih listića za sve one listiće na kojima nije bilo moguće utvrditi za koga su birači glasovali.²²

Savezni izborni zakon²³ usvojen je u Narodnoj skupštini FNRJ 9. rujna 1953, a u Hrvatskoj je Sabor 15. rujna 1953. proglasio *Zakon o pravima i dužnostima, izboru i opozivu narodnih zastupnika za Sabor Narodne Republike Hrvatske*.²⁴ Tim su zakonom određena prava i dužnosti narodnih zastupnika izabranih u Sabor. Također su određena prava i dužnosti saborskih zastupnika u narodnim odborima kotara i gradova, jer su izborom u jedno od vijeća Sabora, zastupnici stekli pravo odbornika u kotarskom ili gradskom vijeću na svom izbornom području. U samom zakonu najveći dio odredaba odnosio se na izborni postupak (glave II., III., IV., V., VI. i VII.). Oba doma Sabora birana su na četiri godine, a početak se računao od dana kada su provedeni izbori.²⁵ Izbori su vršeni po izbornim kotarima, a pravo predlaganja kandidata imali su zborovi birača koji su također imali i pravo **opozvati** zastupnika.

Izborni zakon je 1957. doživio izmjene "...izazvane društveno-političkim razvitkom, a napose novim položajem općina u državnom i društvenom uređenju."²⁶ kao i dopunama u saveznom izbornom zakonu²⁷ zbog kojih je bilo potrebno uskladiti republički zakon sa saveznim.

Predstavnici Izvršnog vijeća, Jure Ivezić na sjednici Republičkog vijeća²⁸ i Čedo Grbić na sjednici Vijeća proizvođača,²⁹ opširno su elaborirali izmjene koje su se odnosile na prava i dužnosti zastupnika u narodnim odborima. Izborom u Republičko vijeće Sabora zastupnici su stjecali prava odbornika i u općinskim vijećima narodnih odbora općina, a zastupnici Vijeća proizvođača prava odbornika u vijećima proizvođača narodnih odbora općina na području svog izbornog kotara (prije u vijećima narodnih odbora kotara). Obrazloživši organizacijske i tehničke razloge,

22 K. SPEHNJAK, Socijalistički savez i demokracija – jedan ili više kandidata. Analiza izbora za Sabor i Saveznu skupštinu 1953. godine, *ČSP* 3/1990., 100.

23 Zakon o pravima i dužnostima, izboru i opozivu saveznih narodnih zastupnika, *SL FNRJ* 35/1953.

24 *NN* 41/1953.

25 Ta je odredba izmijenjena člankom 11 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima i dužnostima, izboru i opozivu narodnih zastupnika za Sabor NRH iz 1957. godine, kojim se kao početak trajanja izbornog razdoblja Sabora određuje dan prve sjednice Sabora nakon provedenih izbora, *NN* 56/1957.

26 Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 15, Obrazloženje uz prijedlog zakona, 79-80.

27 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima i dužnostima, izboru i opozivu saveznih narodnih zastupnika, *SL FNRJ* 44/1957, ispravak u 49/1957.

28 Treće zasjedanje Sabora ..., Knjiga 15, 22-25.

29 Isto, 10-12.

Ivezić je zaključio kako je potrebno što jače povezivanja Sabora s općinama i njihovim mehanizmom.³⁰

Osim navedenog nisu mijenjana osnovna načela postojećeg izbornog sustava za izbor narodnih zastupnika u Sabor (utvrđenih izbornim zakonom iz 1953. godine).³¹

Izbori za sabor NR Hrvatske 1953. i 1958. godine

Izbori 1953. godine

Broj narodnih zastupnika koji su birani u Republičko vijeće određivalo je Izvršno vijeće, tako da je ukupan broj stanovnika podijeljen s normom po kojoj se na 25.000 stanovnika birao jedan zastupnik. Prema odluci Izvršnog vijeća, na ukupan broj stanovnika Hrvatske (3,913.753) biralo se **156 zastupnika**.³² *Odlukom o podjeli područja NRH na izborne kotare za izbor narodnih zastupnika u Republičko vijeće Sabora NRH, koji će se održati u nedjelju 22. studenoga 1953. godine* Izvršno vijeće je utvrdilo **156 izbornih kotara**.³³

Za 156 zastupnika Republičkog vijeća predložena su 194 kandidata. U većini izbornih kotara (127 od 156 kotareva) bio je kandidiran po jedan kandidat. U 25 izbornih kotara bila su kandidirana 2 kandidata, u 5 izbornih kotara po 3 kandidata, a u 1 izbornom kotaru 4 kandidata.³⁴

Izbori su održani 22. studenoga 1953. i prema *Izvještaju Republičke izborne komisije o rezultatu izbora*³⁵ glasovalo je 2,235.396 birača (od ukupno 2,586.693 birača upisanih u biračke popise)³⁶.

Zastupnike u Vijeće proizvođača, kao predstavnike svojih privrednih organizacija, birali su radnici zaposleni u proizvodnji, transportu i trgovini po načelu **jedan zastupnik na 30.000 proizvođačkog stanovništva**.³⁷ Za zastupnika Vijeća proizvođača mogao je biti biran svaki radnik koji je imao opće biračko pravo i pripadao proizvođačkoj grupi iz koje se birao zastupnik.

³⁰ "Naime prije uvođenja komunalnog sistema u našoj je Republici bilo preko 700 općina i 95 kotara i gradova. S obzirom na takvu političku podjelu s jedne strane, i na broj zastupnika s druge strane, bilo je normalno da narodni zastupnici stječu prava odbornika u vijećima narodnih odbora kotara. Danas međutim, imamo, kao što je poznato svega 27 kotara i 278 općina, pa je već i po tome logičnije da se ide na predloženo rješenje." Isto, 23.

³¹ NN 56/1957, pročišćeni tekst NN 59/1957.

³² NN 42/1953.

³³ NN 42/1953, ispravci NN 44, 45, 48/1953.

³⁴ K. SPEHNJAK, *Socijalistički savez ...*, 105.

³⁵ NN 55/1953.

³⁶ Odnosno glasovalo je 86,4% od svih upisanih birača.

³⁷ Odredbe o Vijeću proizvođača izmijenjene su Zakonom o izmjeni čl. 34 i 35 Ustavnog zakona Narodne Republike Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti, NN 41/1953.

Izbor se vršio u dvije proizvođačke grupe:

Grupa industrije, trgovine i zanatstva (obuhvaćala je radnike i službenike zaposlene u industriji, rudarstvu, šumarstvu, građevinarstvu, transportu, PTT službi, trgovini, ugostiteljstvu, komunalnoj djelatnosti i zanatstvu).

Grupa poljoprivrede (obuhvaćala je članove zemljoradničkih zadruga, radnike i službenike poljoprivrednih dobara, zemljoradničkih zadruga i ostale poljoprivredne radnike).

Prema odluci Izvršnog vijeća, a prema statističkim podacima po kojima je proizvođačko stanovništvo činilo 3,225.061 stanovnika (od čega je u grupi industrije, trgovine i zanatstva bilo 1,059.351, a u grupi poljoprivrede 2,165.720 stanovnika), u Vijeće proizvođača biralo se **107 zastupnika** (74 u grupi industrije, trgovine i zanatstva i 33 u grupi poljoprivrede).³⁸

Izbor zastupnika vršio se po izbornim kotarima koji su formirani tako da obuhvaćaju privredne organizacije odgovarajuće proizvođačke grupe na području jednog ili više administrativnih kotara i gradova. *Odlukom o utvrđivanju područja izbornih kotara za izbore narodnih zastupnika u Vijeće proizvođača Sabora NRH, koji će se održati u vremenu od 22. do 28. studenoga 1953. godine* Izvršno vijeće je utvrdilo **68 izbornih kotara** za grupu industrije, trgovine i zanatstva i **33 izborna kotara** u grupi poljoprivrede.³⁹

Za izbor 107 zastupnika predloženo je 128 kandidata, s tim da je u najviše izbornih jedinica bio kandidiran po jedan kandidat koliko se i biralo, osim u 6 jedinica u kojima su birana po dva, ali su u 7 izbornih jedinica kandidirana po dva kandidata, a birao se jedan; u dvije izborne jedinice kandidirana su po 3 kandidata, dok je u Splitu (grad II) kandidirano čak 8 kandidata za jedno mjesto.

Izborne jedinice poljoprivrede pretežno su kandidirale samo po jednog kandidata, osim u 4 izborne jedinice koje su imale po 2 kandidata, dok su u Zadru kandidirana 3 kandidata za 1 zastupnika.⁴⁰

Izbori su obavljani posredno, za narodne zastupnike glasovala su izborna tijela koja su činili članovi vijeća proizvođača narodnih odbora kotara i gradova s područja izbornog kotara izabrani u odgovarajućoj grupi, a čiji je popis sastavljala nadležna kotarska izborna komisija.⁴¹

³⁸ NN 42/1953.

³⁹ NN 42/1953, ispravak NN 44/1953.

⁴⁰ K. SPEHNJAK, *Socijalistički savez* ..., 106.

⁴¹ U tom popisu za svakog člana izbornog tijela trebalo je naznačiti, uz ime, prezime i proizvođačku grupu kojoj pripada, i broj proizvođača one grupe kojoj pripada, odnosno koliko na njega dolazi proizvođača u kotaru odnosno gradu. Članci 143 i 144 izbornog zakona, NN 41/1953.

Izbori 1958. godine

Svih pet odluka za provođenje izbora za Sabor donijelo je Izvršno vijeće istog dana 17. prosinca 1957. Određen je datum održavanja izbora za Republičko vijeće (nedjelja 23. ožujka 1958) i za Vijeće proizvođača (od 24. do 30. ožujka 1958), te početak roka za poduzimanje izbornih aktivnosti (1. siječnja 1958). Određen je broj zastupnika koji se biraju u Republičko vijeće i Vijeće proizvođača i utvrđeni izborni kotari za izbor tih zastupnika. Također je imenovana Republička izborna komisija.⁴²

Broj zastupnika Republičkog vijeća i dalje je ostao **165**. Kotarske izborne komisije potvrdile su 187 kandidatura. U 145 izbornih kotara potvrđen je po 1 kandidat za zastupnika, u 16 izbornih kotara potvrđene su po dvije kandidature; dok su u 3 izborna kotara potvrđene tri kandidature.⁴³

Izbori za Republičko vijeće održani su 23. ožujka 1958. a Republička izborna komisija je nakon što je primila i pregledala sve izborne spise, podnijela Republičkom vijeću Sabora Izvještaj. Prema pregledu skupnih rezultata na izborima je glasalo 94,7% birača (2,589.894 birača od 2,734.737 ukupno upisanih u biračke popise).⁴⁴

Prema statističkim podacima o ukupnom broju proizvođačkog stanovništva Hrvatske (3,395.300) i ustavnoj odredbi da se u Vijeće proizvođača bira po jedan zastupnik na 30.000 proizvođačkog stanovništva, Izvršno vijeće je utvrdilo da se u Vijeće proizvođača bira **113 zastupnika**. Od tog broja biralo se u grupi industrije, trgovine i zanatstva 90 zastupnika, a u grupi poljoprivrede 23 zastupnika.

Za izbor zastupnika u Vijeće proizvođača određeno je ukupno 86 izbornih kotara. U većini izbornih kotara (njih 47) birao se po jedan zastupnik; u 10 izbornih kotara birala su se po dva zastupnika, u 2 izborna kotara po tri zastupnika, u 3 izborna kotara po četiri zastupnika i u 1 izbornom kotaru (Zagreb-Donji grad) biralo se pet zastupnika.

U grupi industrije, trgovine i zanatstva u kojoj se biralo 90 zastupnika potvrđeno je 95 kandidatura, a u grupi poljoprivrede u kojoj je u svih 23 izbornih kotara biran po 1 zastupnik, u 2 kotara su potvrđene po dvije kandidature.⁴⁵

Izbori za Vijeće proizvođača održani su 29. ožujka 1958. kada su održani sastanci izbornih tijela na kojima je obavljen izbor narodnih zastupnika. Nakon primitka izbornih spisa od kotarskih izbornih komisija Republička izborna komisija podnijela je Vijeću proizvođača Izvještaj o rezultatima izbora po proizvođačkim grupama i pojedinim kandidatima u izbornim kotarima.⁴⁶

⁴² NN 61/1957.

⁴³ NN 10/1958.

⁴⁴ NN 14/1958.

⁴⁵ NN 10/1958.

⁴⁶ NN 14/1958.

Konstituiranje i rad saborskih saziva 1953-1958. i 1958-1963.

Prema Ustavnom zakonu Sabor je bio u stalnom zasjedanju i radio je u posebnim sjednicama domova i u zajedničkim sjednicama oba doma. Dr. Zlatan Sremec, predsjednik Sabora izabranog 5. studenoga 1950. sazvaio je novoizabrani Sabor 16. prosinca 1953, kada su održane prve sjednice oba vijeća.⁴⁷

Na prvoj sjednici Republičkog vijeća,⁴⁸ kojoj je predsjedao najstariji zastupnik, dr. Hinko Krizman, obavljene su pripreme za konstituiranje i daljnji rad Sabora, zastupnici su predali uvjerenja o izboru, te je izabran Verifikacioni odbor. Na drugoj sjednici je prihvaćen izvještaj Verifikacionog odbora o rezultatima izbora narodnih zastupnika kojim je utvrđeno da su izbori izvršeni regularno, da nije bilo ponovljenih izbora, nisu počinjene nikakve nepravilnosti, nije uložena nijedna žalba, pa su kotarske izborne komisije izabrane kandidate proglasile zastupnicima. Prihvatanjem tog izvještaja potvrđen je mandat 156 zastupnika Republičkog vijeća.⁴⁹ Za predsjednika Republičkog vijeća izabran je dr. Zlatan Sremec, a za potpredsjednika Nikola Rački. Također je izabrano deset zastupnika u Savezno vijeće Savezne narodne skupštine FNRJ i 12 članova Komisije za izradu prijedloga poslovnika Republičkog vijeća koji je prihvaćen je na trećoj sjednici.⁵⁰

Republičko vijeće je imalo 8 stalnih radnih tijela: Zakonodavni odbor, Odbor za organizaciju vlasti i uprave, Odbor za narodnu privredu, Odbor za budžet, Odbor za prosvjetu, nauku i kulturu, Odbor za narodno zdravlje i socijalnu politiku, Odbor za predstavke i žalbe i Mandatno-imunitetski odbor. Izbor zastupnika u odbore vršio se na temelju kandidatskih lista. Premda je poslovnik dopuštao mogućnost više kandidacijskih lista, na trećoj sjednici Republičkog vijeća za svaki je odbor predložena samo po jedna lista i to od iste grupe od deset zastupnika, pa su svi članovi odbora jednoglasno izabrani u navedene odbore.

Pored ovih radnih tijela Republičko vijeće je osnovalo i privremenu *Komisiju za statute općina i kotara*.⁵¹ Istekom mandata trećeg saborskog saziva, istekao je i mandat ove komisije, pa je Republičko vijeće u četvrtom zasjedanju ponovno osnovalo tu komisiju.⁵²

⁴⁷ Saziv Sabora NRH za 16. prosinca 1953, *NN* 56/1953.

⁴⁸ Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 1, 5-7.

⁴⁹ Broj zastupnika povećan je 1955. godine kada je na temelju Zakona o važenju Ustava, zakona i drugih pravnih propisa NRH na području kotara Buje i Zakona o izboru narodnih zastupnika u Sabor NRH na području kotara Buje, Republičko vijeće na 23. sjednici 12. srpnja 1955. donijelo Odluku o izboru privremenog predstavnika kotara Buje u Republičko vijeće Sabora NRH (*NN* 35/1955) a na 25. sjednici 15-16. prosinca 1955. verificiran je mandat jednom predstavniku.

⁵⁰ *NN* 6/1954.

⁵¹ Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 13, 16.

⁵² Četvrto zasjedanje Sabora..., Knjiga 2, 39-40.

I Vijeće proizvođača održalo je 16. prosinca 1953. svoju prvu sjednicu, na kojoj su zastupnici predali uvjerenja o izboru⁵³ i izabrali Verifikacioni odbor, čiji je izvještaj prihvaćen na drugoj sjednici.

Prema izvještaju odbora, izbori zastupnika u Vijeće proizvođača održani su 24. studenoga (u nekim kotarima 25. i 26) i ni u jednom slučaju nije bilo potrebno održati ponovno izbore, tijekom izbora nisu počinjene nepravilnosti koje bi mogle utjecati na konačni rezultat izbora, nije podnesena niti jedna žalba u pogledu pravilnosti izbora, pa su kotarske izborne komisije proglasile izabrane kandidate narodnim zastupnicima i izdale im uvjerenja o izboru.⁵⁴ U raspravi o izvještaju zastupnik Ante Milković naglasio je kako se demokratizam ovih izbora ogleda u činjenici da se o kandidatima raspravljalo "... na predizbornim masovnim sastancima različitih kolektiva, na kojima je sudjelovala ogromna većina svih radnika i službenika" ali je isto tako odmah napomenuo "...da su sindikalne organizacije, kao članovi Socijalističkog saveza radnog naroda i pod njegovim rukovodstvom, u predizbornim pripremama pridonijeli, da su izbori za Vijeće proizvođača bili na *tako visokom političkom nivou*."⁵⁵ Također je pripomenuo da iako su na predizbornim sastancima i zborovima birača sudjelovale brojne žene učešće žena u prijedlozima za kandidate je bilo malo pa je tako i izabrano svega 7 žena.

Za predsjednika Vijeća proizvođača izabran je Josip Cazi, a za potpredsjednika Josip Čuljat. Zahvaljujući na izboru, Cazi je napomenuo kako je Vijeće proizvođača potpuno ravnopravan dom s Republičkim vijećem, a pogotovo u zakonodavnom radu iz područja privrede. "Izborom vijeća proizvođača narodnih skupština narodnih republika i Savezne narodne skupštine izgrađen je i zaokružen sistem samoupravljanja neposrednih proizvođača ... Stari tip narodne skupštine odgovarao je periodu administrativnog upravljanja privredom. Nova vlast proizvođača, pravo samoupravljanja, koje su proizvođači stekli u privredi, vlast koju su neposredni proizvođači dobili u privrednim poduzećima, u zadružnim organizacijama, u narodnim odborima kotara i gradova tražila je i novi tip narodne skupštine koji treba da osigura i proširi utjecaj i odlučivanje neposrednih proizvođača izvan poduzeća i komuna za čitavu Republiku i Federaciju."⁵⁶

Vijeće zasjeda odvojeno, a zakoni i drugi akti iz oblasti privrede ne smatraju se prihvaćenima ako ih u istovjetnom tekstu ne prihvate oba doma. Osim toga, Vijeće proizvođača ima pravo i dužnost da daje preporuke i donosi obvezne odluke za rad privrednih organizacija, državnih organa i samoupravnih ustanova u pitanjima iz

⁵³ Uvjerenja kotarskih izbornih komisija o izboru za narodnog zastupnika u Sabor NRH uložena su u osobne dosjee zastupnika.

⁵⁴ Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 1, 126-128.

⁵⁵ Isto, 24.

⁵⁶ Isto, 28-29.

oblasti privrede, rada i socijalnog osiguranja. Time vijeće usklađuje rad privrednih organizacija i ustanova.

Komisija za izradu prijedloga poslovnika Vijeća već je na trećoj sjednici vijeća podnijela prijedlog poslovnika koji je jednoglasno usvojen.⁵⁷

Na temelju tog poslovnika izabrani su članovi 7 stalnih odbora Vijeća proizvođača: Zakonodavnog odbora, Odbora za narodnu privredu, Odbora za privredne organizacije, Odbora za budžet, Odbora za pitanja rada i socijalnog osiguranja, Odbora za predstavke i pritužbe i Mandatno-imunitetskog odbora.

Izbor članova odbora izvršen je na temelju samo jedne kandidatske liste za svaki odbor, bez protuprijedloga. Svi predloženi kandidati tako su automatski jednoglasno izabrani za članove odbora. Jedini prigovor na izbor podnio je zastupnik Ante Milković, koji je konstatirao da u Odboru za narodnu privredu nije izabran niti jedan zastupnik s područja Osijeka te je zatražio da se naknadno za taj odbor uvrsti i prijedlog još jedne kandidatske liste. Predsjednik je to odbio s obrazloženjem da je glasanje već obavljeno, odnosno da je druga kandidatska lista trebala biti predana na početku kada je on prozivao zastupnike da predlože i druge kandidatske liste.⁵⁸

Nakon izbora 23. ožujka 1958. za Republičko vijeće i 29. ožujka 1958. za Vijeće proizvođača, oba su vijeća prije svojih konstituirajućih sjednica održala po dva "prethodna sastanka" 9. travnja 1958. Na tim su prethodnim sastancima zastupnici predali svoja zastupnička uvjerenja, dobili izvještaje Republičke izborne komisije o rezultatima izbora i izabrali Verifikacione odbore.⁵⁹ Nakon prihvaćanja izvještaja verificirani su mandati, izabrani predsjednik i potpredsjednici vijeća te izabrani članovi stalnih radnih tijela oba vijeća.

Za predsjednika Republičkog vijeća ponovno je izabran Zlatan Sremec, kao i Josip Cazi za predsjednika Vijeća proizvođača.⁶⁰ Republičko vijeće je izabralo i 10 zastupnika u Savezno vijeće Savezne narodne skupštine.⁶¹

Zajedničke sjednice Republičkog vijeća i Vijeća proizvođača

Djelokrug i način rada Sabora na zajedničkim sjednicama domova određen je poslovníkom Sabora. Na zajedničkoj sjednici oba vijeća Sabor je birao i razrješavao predsjedništvo Sabora (predsjednika, potpredsjednike i tajnika), predsjednika i članove Izvršnog vijeća Sabora, članove odbora i komisija Sabora i suce Vrhovnog su-

⁵⁷ Poslovnik Vijeća proizvođača Sabora NRH, *NN* 7/1954.

⁵⁸ Treće zasjedanje Sabora.... Knjiga 1, 48-49.

⁵⁹ Četvrto zasjedanje Sabora ..., Knjiga 1, 5-28.

⁶⁰ Isto, 20-23.

⁶¹ Isto, 32.

da; proglašavao promjenu Ustava, donosio poslovnik Sabora, potvrđivao poslovničke odbora i komisija Sabora, raspravljao o izvještajima odbora i komisija Sabora i rješavao sporove o nadležnosti između domova Sabora. Uz to je Sabor obavljao i druge poslove određene Ustavom ili poslovníkom (mogao je, uz prethodnu odluku oba vijeća, donositi deklaracije i rezolucije o pitanjima iz nadležnosti republičkih organa vlasti i drugim pitanjima od općeg interesa, kao i preporuke za rad državnih organa, samoupravnih ustanova i privrednih organizacija).

Na zajedničkoj sjednici Sabor je donosio saborske akte: odluke, deklaracije, rezolucije i preporuke, a prijedloge tih akata mogli su podnositi pojedini domovi, odbori ili komisije doma ili Sabora, Izvršno vijeće i svaki zastupnik. Svaki je prijedlog morao biti prethodno raspravljen u nadležnom odboru ili komisiji svakoga doma, osim u hitnim slučajevima kada je Sabor mogao raspraviti pojedini prijedlog na zajedničkoj sjednici.

Iz redova zastupnika biran je predsjednik, dva potpredsjednika i tajnik sabora, koji ostaju na dužnosti i poslije raspuštanja Sabora do izbora novog predsjedništva. Sjednicu na kojoj se biralo predsjedništvo otvarao je i predsjedao joj predsjednik Sabora prethodnog saziva.

Prva zajednička sjednica oba vijeća trećeg saziva održana je na poziv dotadašnjeg predsjednika Sabora dr. Zlatana Sremca, 18. prosinca 1953. Na prijedlog grupe zastupnika jednoglasno su izabrani Vladimir Bakarić za predsjednika Sabora, Nikola Sekulić i Karlo Mrazović za potpredsjednike Sabora, a Stjepan Debeljak za tajnika.⁶² Identičan sastav Predsjedništva izabran je i na prvoj zajedničkoj sjednici četvrtog saziva održanoj 10. travnja 1958.⁶³ I izbor Izvršnog vijeća Sabora obavljen je na prvoj zajedničkoj sjednici 1953.⁶⁴ kao i 1958.⁶⁵

Prilikom izrade Poslovnika Sabora 1954, posebna pozornost obratila se djelokrugu i načinu rada Sabora na zajedničkim sjednicama oba doma i odnosu prema posebnim sjednicama pojedinih domova. Propisan je djelokrug i način rada odbora i ko-

⁶² Prijedlog je obrazložio Božidar Maslarić. Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 1, 32-33.

⁶³ Četvrto zasjedanje Sabora..., Knjiga 1, 35-39.

⁶⁴ Za predsjednika Izvršnog vijeća Sabora izabran je Jakov Blažević, a za članove Ivan Krajačić, Božidar Maslarić, Zvonko Brkić, Marijan Cvetković, Anka Berus, Franjo Gaži, Marin Cetinić, Vajo Skendžić, Milutin Baltić, Jure Ivezić, Ivica Gretić, Ivo Sarajčić, Ivan Buković i Antun Pavlinić. Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 1, 34.

⁶⁵ Za predsjednika je ponovno izabran Jakov Blažević, dok su za članove izabrani Božidar Maslarić, Ivan Krajačić, Anka Berus, Jure Ivezić, Marko Belinić, Antun Biber, Zvonko Brkić, Vicko Krstulović, Čedo Grbić, Miloš Žanko, Beško Frntić, Marin Cetinić, Dušan Dragosavac, Pero Car, Milan Majstorović, Franjo Gaži, Blaž Kalafatić, Milutin Baltić, Antun Pavlinić, Radojka Katić, Milan Mišković, Boris Bakrač i Lutvo Ahmetović. Četvrto zasjedanje Sabora..., Knjiga 1, 39-41. Jakova Blaževića je 1962. na mjestu predsjednika zamijenio Zvonko Brkić.

misija domova i Sabora u odnosu prema domovima koji ih formiraju; te način vođenja rasprava na sjednicama i način donošenja odluka (pravo sudjelovanja u raspravi, postupak glasovanja i kvorum, javnost sjednice, prava tiska i sl.). Također je obrađen odnos Izvršnog vijeća i Sabora, odnosno postupak realiziranja ustavne odgovornosti i dužnosti Izvršnog vijeća da redovito izvještava Sabor o svom radu, kao i o načinu ostvarivanja prava narodnih zastupnika da postavljaju pitanja Izvršnom vijeću, odnosno da traže obavijesti od predstavnika republičkih organa državne uprave. Poslovníkom je povećana uloga odbora i komisija koji su trebali raspravljati sva pitanja u vezi s primjenom zakona, kao i rad državnih organa, ustanova i privrednih organizacija, za što su imali pravo tražiti obavijesti, dokumente i podatke.

Nakon što je poslovnik Sabora⁶⁶ prihvaćen, izabrani su članovi u 4 stalna radna tijela Sabora: Administrativni odbor, Odbor za izbore, Komisiju za tumačenje zakona i Komisiju za narodne odbore.

Prema poslovniku, *Administrativni odbor* obavljao je nadzor nad izvršenjem predračuna rashoda i prihoda Sabora i svaka tri mjeseca podnosio Saboru o tome izvještaj. Izvršavao je Odluku Sabora o nagradama i naknadama narodnih zastupnika, brinuo o primjeni njenih uredaba i odobravao posebna rješenja o visini zastupničkih nagrada, prinalležnostima, određivanju putnih dnevnica.

Odbor za izbore raspravljao je prijedloge za izbor i razrješenja, kao i provjeru zakonskih i ostalih uvjeta za izbor i razrješenja predsjednika i sudaca Vrhovnog suda Hrvatske, sudaca okružnih sudova, Višeg privrednog suda i okružnih privrednih sudova.

Komisija za tumačenje zakona davala je obvezna tumačenja republičkih zakona. Prijedloge za tumačenje zakona mogli su podnositi zastupnici, odbori domova, Izvršno vijeće i Vrhovni sud Hrvatske. Rad komisije odvijao se u kontinuitetu, pa i nakon raspuštanja određenog saborskog saziva, komisija je i dalje radila sve do izbora nove komisije.⁶⁷

Komisija za narodne odbore rješavala je sporove između kotarskog/gradskog vijeća i vijeća proizvođača narodnog odbora kotara odnosno grada. Ispitivala je prigovore narodnih odbora protiv akata Izvršnog vijeća, kao i druga pitanja iz oblasti organizacije i rada narodnih odbora, za koja je bio nadležan Sabor, nakon čega je podnosila domovima odnosno Saboru prijedloge za njihovo rješavanje. I ova komisija ostaje na dužnosti nakon raspuštanja Sabora, do izbora nove komisije.

⁶⁶ Poslovnik Sabora NRH 1954., *NN* 5/1954.

⁶⁷ Komisija je konstituirana na 1. sjednici 22. siječnja 1954. S obzirom da nije donijela poslovnik o svom radu, radila je prema poslovniku prihvaćenom na 11. sjednici Sabora 16. rujna 1953. Peto redovno zasjedanje Sabora NRH izabranog 5. 11. 1950, sv. 1, 307-309.

Prema novom Poslovniku,⁶⁸ Sabor je u četvrtom sazivu imao dva nova stalna radna tijela: Odbor za društvena sredstva i Odbor za predstavke i pritužbe. Odbor za društvena sredstva je osnovan 1959, a Odlukom o izmjenama i dopunama Poslovnika Sabora od 30. svibnja 1960. promijenjen mu je naziv u Odbor za društveni nadzor Sabora. Odbor je pratio raspodjelu, raspolaganje i korištenje društvenih sredstava.

Radi efikasnijeg obavljanja poslova iz svog djelokruga odbor je osnovao i tri pododborna (Pododbor za razmatranje negativnih pojava u proizvodnji, Pododbor za razmatranje negativnih pojava na tržištu i Pododbor za razmatranje negativnih pojava u korištenju društvenih sredstava, pojava zloupotreba i ograničenja prava građana). Na svojim sjednicama raspravljao je o negativnim pojavama u privredi i radu privrednih organizacija i ustanova, kao što su trošenje sredstava stambenih fondova, fondova za kontrahažu u poljoprivredi, fondova za kadrove u privredi, o radu servisa za vršenje transportnih usluga u republičkim ustanovama kao i ostalih servisa, o efikasnosti investicija u brodogradnji, o nenamjenskom trošenju sredstava i drugim negativnim pojavama u radu. Usko je surađivao s inspekcijskim tijelima i službama (Javnim tužilaštvom, Državnim sekretarijatom unutrašnjih poslova, Državnim sekretarijatom za poslove financija i dr.) i od njih primao izvještaje i informacije. Tijekom te tri godine odbor je primio 286 predmeta od čega je najveći broj prijava građana.⁶⁹

Od 1958. uvodi se Odbor za predstavke i žalbe kao radno tijelo Sabora. Odbor je svakih šest mjeseci podnosio izvještaj Saboru o svom radu. Tako je od 1958. do 1963. Odbor primio čak 1.144 predstavke, od čega su najveći broj uputili pojedini građani (1.074), dok su privredne organizacije uputile svega 29, narodni odbori 8, a vjerske organizacije 8 predstavki. Najviše je bilo predstavki iz oblasti imovinsko-pravnih odnosa (264), stambenih odnosa (199), socijalnog osiguranja (166) i socijalne zaštite (109) te radnih odnosa (134). Odbor je održao ukupno 19 sjednica na kojima je riješio 1.121 predstavku.⁷⁰

Pored stalnih tijela Sabor je osnovao i privremena tijela: Komisiju za izradu prijedloga poslovnika Sabora, Komisiju za izradu prijedloga odluke o nagradama i naknadama zastupnicima, Komisiju za pripremu nacрта Ustava NR Hrvatske. Pored toga, na 9. zajedničkoj sjednici je odlučeno o osnivanju 4 zajedničke komisije Sabora i Izvršnog vijeća.⁷¹

Komisija za pomorstvo trebala je proučiti probleme kao što su koordinacija pomorskog saobraćaja sa željezničkim i cestovnim, ekonomska problematika i položaj u svjetskoj pomorskoj trgovini, problemi i perspektive brodogradnje i razvitka trgo-

⁶⁸ Poslovnik Sabora NR Hrvatske 1958, NN 57/58.

⁶⁹ Četvrto zasjedanje Sabora..., Knjiga 28, 265-266.

⁷⁰ Četvrto zasjedanje Sabora..., Knjiga 28, 266-267.

⁷¹ Izvještaj odbora za narodnu privredu o prijedlogu za formiranje zajedničkih komisija sabora i Izvršnog vijeća. Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 7, 86-88.

vačke flote, pitanja ekonomskih instrumenata u pomorstvu i brodogradnji, cijene brodogradilišnih usluga, tarifna pitanja, školovanje i mogućnosti zaposlenja pomorskih kadrova itd. Ova komisija je 28. ožujka 1957. podnijela Saboru svoj izvještaj o radu, koji je bio gotov još u listopadu 1955, pa je zbog toga zaključeno kako izvještaj više nema onu aktualnost koju je imao u vrijeme izrade, posebice jer su u međuvremenu donijeti društveni planovi za 1956. i 1957. godinu s ekonomskim instrumentima i mjerama koje su neke prijedloge riješili, a neki su bili u fazi rješavanja ili razmatranja.⁷²

Komisija za razvoj privredno nerazvijenih područja trebala je proučiti položaj, potrebe i mjere razvoja nerazvijenih krajeva odnosno "...izraditi metode, putem kojih će se izučiti privredni i drugi izvori za razvoj privrede na tom području, odrediti uslove i pravce razvoja, ekonomičnost i strukturu budućih investicionih ulaganja, način financiranja novih ulaganja, problemi stručnih kadrova, izvora energije, saobraćajnica itd." Ova komisija podnijela je svoj izvještaj Saboru 20. travnja 1957.⁷³

Komisija za unapređivanje suradnje naučnih ustanova sa privredom imala je zadatak koordinacije rada između brojnih znanstvenih zavoda i instituta i konkretne primjene u praksi rezultata njihova rada. Trebala je predložiti mjere koje bi poslužile potrebama i razvoju privrede. Komisija nije podnijela izvještaj kada i ostale komisije, jer je u pripremi bilo donošenje saveznog Zakona o naučno-istraživačkom radu, pa je tek nakon objavljivanja tog zakona trebala dovršiti svoj rad.

Komisija za turizam trebala je temeljito proučiti i predložiti mjere za unapređenje turističke privrede jer se smatralo da će njen značaj u hrvatskoj privredi biti sve veći. Komisiji je bio cilj da pokrene inicijativu i organizira sve zainteresirane u cilju rješavanja problema u turizmu te da pronađe najracionalnija rješenja za unapređenje turističke privrede.

Tijekom trećeg zasjedanja Sabora održane su 22, a tijekom četvrtog zasjedanja 27 zajedničkih sjednica. Na dnevnom redu zajedničkih sjednica bili su izvještaji nadležnih odbora i izlaganja predstavnika Izvršnog vijeća kada su vijeća na svojim odvojenim sjednicama prihvaćala godišnje društvene planove Hrvatske, kao i zakone o budžetu (republičkom proračunu), zakone o završnom računu budžeta, odluke o privremenom financiranju potreba po budžetu Hrvatske, te izmjene i dopune tih akata.

Izvršno vijeće je podnosilo izvještaje o svome radu i o radu republičkih organa uprave i savjeta. Na dnevnom redu zajedničkih sjednica bila su također obrazlaganja predstavnika Izvršnog vijeća *o uvođenju civilne uprave FNRJ na područje kotara*

⁷² Izvještaj Komisije za pomorsku privredu Sabora i Izvršnog vijeća Sabora, Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 13, 177-229.

⁷³ Izvještaj Komisije za razvoj privredno nerazvijenih područja Sabora i Izvršnog vijeća Sabora, Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 13, 263-269.

*Buje*⁷⁴ kada su oba vijeća na svojim sjednicama donosila akte o tome (Zakon o važenju Ustava, zakona i drugih pravnih propisa NR Hrvatske na području kotara Buje, Odluka o ukidanju kotarske arbitraže u Bujama, Odluka o teritorijalnoj nadležnosti kotarskog suda Buje). Na temelju posebnih izvještaja Izvršnog vijeća Sabor je donio i nekoliko preporuka (o unapređenju građevinarstva i stambeno-komunalnih djelatnosti, za sređenje imovinsko-pravnih odnosa fonda nekretnina općenarodne imovine, o unapređivanju turizma, ugostiteljstva i društvene prehrane).

Na 22. zajedničkoj sjednici 18. siječnja 1958. proglašena je Odluka o raspuštanju Sabora izabranog na izborima u studenom 1953.⁷⁵ Ovaj je Sabor trećeg saziva produžio svoj četverogodišnji ustavni mandat zbog toga, što je trebalo najkasnije do kraja siječnja 1958. donijeti Društveni plan i Zakon o budžetu Hrvatske koji su kasnili zbog saveznih zakona o društvenom planu i budžetu za 1958. godinu.⁷⁶ Zbog toga je trebalo produžiti rad Sabora i nakon 16. prosinca 1957.⁷⁷

Donošenjem Društvenog plana Hrvatske i Zakona o budžetu Hrvatske za 1958. godinu, prestali su razlozi koji su uvjetovali potrebu produženja rada Sabora preko njegova Ustavom određena mandata. Stoga su Republičko vijeće i Vijeće proizvođača pridržavajući se propisa iz odredbe 5, čl. 40 Ustavnog zakona NR Hrvatske o osnovama društvenog i političkog uređenja i republičkim organima vlasti, utvrdili da su prestale okolnosti, zbog kojih je mandat Sabora bio produžen i donijeli Odluku o raspuštanju Sabora.

Četvrti saziv Sabora trebao je završiti s radom 9. travnja 1962. Međutim, kako je od 1961. bio u izradi novi savezni Ustav, a tako i novi Ustav Hrvatske (koji je pripremala Komisija za pripremu nacрта Ustava NR Hrvatske osnovana 31. listopada 1961)⁷⁸, Sabor je donio odluku da se i tom saborskom sazivu produži mandat radi donošenja novog Ustava.⁷⁹

⁷⁴ Na 6. zajedničkoj sjednici 12. studenoga 1954.

⁷⁵ Treće zasjedanje Sabora..., Knjiga 18., 69.

⁷⁶ Isto, Knjiga 15, 25.

⁷⁷ Prema Zakonu o pravima i dužnostima, izboru i opozivu narodnih zastupnika za Sabor NR Hrvatske iz 1953. početak izbornog razdoblja za koje se biraju zastupnici u Sabor računa se od dana kada su izvršeni izbori za oba doma Sabora. S obzirom da su izbori za III. saziv Sabora održani 22. studenoga 1953. za Republičko vijeće, a 24-26. studenoga za Vijeće proizvođača, to je završetak trajanja izbornog razdoblja bio 22./26. studenoga 1957. Premda je čl. 11 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima i dužnostima, izboru i opozivu narodnih zastupnika za Sabor NRH kao nova odredba za početak trajanja izbornog razdoblja određen dan prve sjednice Sabora nakon provedenih izbora, dakle 16. prosinca 1957, niti taj datum nije bio dostatan za predviđeni program poslova, pa je čl. 107 određeno "Radi osiguranja donošenja republičkog društvenog plana i budžeta za godinu 1958, produžuje se rad Sabora NRH najkasnije do kraja mjeseca siječnja 1958, s tim da se izbori narodnih zastupnika u Sabor NRH održe najkasnije do kraja mjeseca ožujka 1958.", *NV* 56/1957.

⁷⁸ Četvrto zasjedanje Sabora..., Knjiga 19, 70-71.

⁷⁹ Isto, Knjiga 22, 116-117.

Komisija je Saboru podnijela izvješće i predstavila prednacrt Ustava te je zaključeno da se taj prednacrt da na javnu raspravu.⁸⁰ Nakon provedene javne rasprave, 9. travnja 1963. prijedlog Ustava su na svojim odvojenim sjednicama prihvatila oba vijeća⁸¹, a zatim je na 27. zajedničkoj sjednici proglašen i stupio na snagu novi Ustav Socijalističke Republike Hrvatske, te uz njega i Ustavni zakon o provođenju Ustava SR Hrvatske.⁸²

Oba vijeća su svako na svojoj posljednjoj sjednici donijela i novi Zakon o izboru i opozivu zastupnika u Sabor SR Hrvatske, Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Sabor SR Hrvatske, te tri odluke: o raspisivanju novih izbora, imenovanju nove Republičke izborne komisije te raspuštanju Sabora NR Hrvatske.⁸³

Zaključak

U razdoblju 1953-1963. Hrvatski sabor sastojao se od dva doma. Uvođenje drugog doma trebalo je biti pokazatelj stupnja radničke zastupljenosti, ali to nije bilo dovoljno da bi jamčilo djelotvornost sustava.

U trećem saborskom sazivu (1953-1958) Republičko vijeće i Vijeće proizvođača održali su svako po 47 odvojenih i 22 zajedničke sjednice, dok su u četvrtom sazivu (1958-1963) održali po 30 odvojenih i 27 zajedničkih sjednica.

Na tim su sjednicama, što samostalno u ime Sabora, što zajedno, oba vijeća uz novi Ustav Socijalističke Republike Hrvatske, donijela niz novih zakona, kao i izmjene i dopune postojećih, društvene planove, republičke proračune i završne račune, te preporuke. Tim je aktima Sabor uređivao odnose na svim područjima društvenog života i rada, osnivao republičke ustanove i organizacije te prema riječima predsjednika Sabora "...učvrstio je još više osnove naše ekonomske, društvene i političke izgradnje i utvrdio osnovne elemente daljnjeg kretanja."⁸⁴

Ulogu Sabora u tom razdoblju, a posebice ulogu Vijeća proizvođača u svojoj završnoj riječi rezimirao je predsjednik vijeća Josip Cazi "... možda će novi Sabor s postavljenim vijećima, kako smo utvrdili novim Ustavom, učiniti baš ono što mi i pored svog nastojanja nismo u početku uspjeli, a to je da Vijeće proizvođača stvarno bude pored svog zakonodavnog karaktera i radnički savjet naše Republike, da bude radnički savjet koji će po svom karakteru ucrtati rad organa upravljanja."⁸⁵

⁸⁰ Isto, Knjiga 25, 30-33.

⁸¹ Isto, Knjiga 28, 13, 24.

⁸² Isto, 77.

⁸³ Isto, 14-26.

⁸⁴ Isto, 78.

⁸⁵ Isto, 27.

Predstavnički, parlamentarni sustav temelji se na načelu da političke odluke donose narodni zastupnici, osobito u svom "klasičnom" obliku u kojem zastupnici odlučuju bilo izravno, putem izglasavanja proračuna i zakona, bilo neizravno putem nadzora parlamenta nad izvršnom vlašću. Ustavom Jugoslavije i ustavima republika u središte političkog sustava postavljene su skupštine i određene su njihove nadležnosti (parlamentarne funkcije), ali je politička praksa u razdoblju 1953-1963. pokazala kolika je suprotnost između Ustava i ustavne zbilje. U praksi je većina zakonskih i proračunskih (budžetskih) akata polazila od prijedloga Izvršnog vijeća Sabora, što je bilo i logično, s obzirom da je stručna izrada tih akata bila u nadležnosti republičke birokracije u sekretarijatima (ministarstvima). Za utvrđivanje prave uloge Sabora NR Hrvatske u ovom razdoblju, osim ovih općih podataka o samoj organizaciji, strukturi i načinu rada, potrebno je provesti iscrpnu analizu ukupnih funkcija Sabora, na temelju koje bi se utvrdilo koje je od tih klasičnih parlamentarnih funkcija Sabor obavljao, a koje zbog zakonitosti političkog sustava tog razdoblja nikako nije mogao obavljati.

Summary

CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF INSTITUTIONS: PARLIAMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CROATIA, CONVOCATION 1953-1963

The article presents history of the Parliament of the People's Republic of Croatia in the period 1953-1963, mostly based on regulations and the House Rules. According to provisions of the Constitutional Law 1953, the Parliament could be elected providing bicameral organization. It was constituted of the Republican Chamber and the Chamber of Producers. As permanent assemble, the Parliament realised its functions through separate and common sessions of Chambers and sessions of their committees and bodies. The Republican Chamber, elected on the basis of direct, universal and equal suffrage by secret ballot, counted 165 representatives. Chamber of Producers counted 107/113 members, elected by mediatory election among enterprises, firms and factories. Representatives were elected in chambers on a term of four years. The election law regulated the number of representatives for chambers, also the conditions and procedures of election. The internal organization and the method of Parliament, Republican Chamber and the Chamber of Producers activities regulated their respective rules of procedures. Although the Constitution Law defined the Parliament as representative body of the people in Croatia and the supreme body of state authority, its real status was limited. All vital instruments of authority were concentrated in the Central Committee of the League of Communists of the People's Republic of Croatia.